

Polonistyczne kształcenie historycznojęzykowe w dydaktyce akademickiej (wobec tradycji oraz wyzwań współczesności)

Polish historical-linguistic education in academic didactics
(in the face of tradition and contemporary challenges)

Abstract: The author's main aim in the article is to present the state of historical-linguistic education based on comparing the curricula in Polish philology studies implemented in ten Polish universities in the academic year 2023/2024. The reference point for the considerations made was selected opinions of linguists on the academic didactics of historical-linguistic courses since 2000. The collected data was discussed and compared quantitatively and qualitatively with a report from 2014 developed by the linguistics education team at the Linguistics Committee of the Polish Academy of Sciences under the supervision of Krystyna Kleszczowa. The comparison concerns the number of hours in historical-linguistic courses in 1st and 2nd cycle studies, the courses taught, and their sequence in the education cycle. Next, the author discussed new educational opportunities offered by e-learning and digital tools. The last part of the article presented a new curriculum of Polish philology 1st cycle studies in the field of didactics of historical-linguistic courses, implemented from the academic year 2024/2025 at the University of Silesia in Katowice as part of the so-called New Conception of Studies.

Key words: historical-linguistic education, academic didactics, Polish philology, e-learning, New Conception of Studies

Abstrakt: Głównym celem autorki artykułu jest przedstawienie stanu kształcenia historycznojęzykowego na podstawie porównania programów studiów na kierunku filologia polska realizowanych w dziesięciu polskich uniwersytetach w roku akademickim 2023/2024. Punktem odniesienia dla czynionych rozważań są wybrane opinie językoznawców na temat dydaktyki akademickiej przedmiotów historycznojęzykowych od 2000 r. Zebrane dane zostały omówione i zestawione, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym, z raportem z 2014 r. opracowanym przez zespół ds. kształcenia lingwistyki przy Komitecie Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk pod kierunkiem Krystyny Kleszczowej. Porównanie obejmuje liczbę godzin przedmiotów historycznojęzykowych na studiach I i II stopnia, nauczane przedmioty oraz ich sekwencję w cyklu kształcenia. W kolejnej części artykułu autorka omówiła nowe możliwości kształcenia, jakie dają e-learning oraz narzędzia cyfrowe. Następnie przedstawiła nowy program kierunku filologia polska na I stopniu kształcenia w zakresie dydaktyki przedmiotów historycznojęzykowych wdrożony od roku akademickiego 2024/2025 na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w ramach tzw. Nowej Koncepcji Studiów.

Słowa kluczowe: kształcenie historycznojęzykowe, dydaktyka akademicka, filologia polska, kształcenie zdalne, Nowa Koncepcja Studiów

Tak jednak, jak kształcenie, które jest procesem, ma swój początek, lecz nigdy się nie kończy, tak i debata nad kształceniem języka w perspektywie diachronicznej końca mieć nie powinna. Powinna trwać. I trwa...

Borawski i Niesporek-Szamburska,
2018, s. 656

Artykuł stanowi próbę włączenia się w trwającą dyskusję na temat kształcenia historycznojęzykowego w dydaktyce akademickiej. Wybrane zagadnienia poddane bliższej refleksji dotyczą przeszłości, teraźniejszości i przyszłości kształcenia historycznojęzykowego w polskiej dydaktyce akademickiej, co wyznacza trzy główne części niniejszego opracowania. W pierwszej – nawiązano do wybranych publikacji na temat kształcenia historycznojęzykowego, które ukazywały się od roku 2000, oraz zwrócono uwagę na zgłaszane w nich główne problemy i postulaty. W drugiej – omówiono obecną sytuację dydaktyki przedmiotów historycznojęzykowych na dziesięciu polskich uczelniach, zwracając uwagę na zmiany, jakie dokonały się w programach studiów polonistycznych wybranych polskich ośrodków akademickich oraz w sposobie prowadzenia zajęć, porównując ją do stanu z 2014 r.¹ W ostatniej – trzeciej – części artykułu przedstawiono zmiany, które zostały wprowadzone w UŚ² w związku z wdrożeniem tzw. Nowej Koncepcji Studiów (dalej: NKS)³ w programie zajęć historycznojęzykowych na kierunku filologia polska (studia I stopnia). Tak zaprojektowane i scharakteryzowane w każdej z trzech części artykułu badania opierają się na innym materiale oraz innej przyjętej metodzie opisu. Pierwsza część obejmuje analizę stanu badań w zakresie kształcenia historycznojęzykowego w pierwszym ćwierćwieczu XXI w.; druga – analizę porównawczą materiału źródłowego w postaci wybranych programów studiów I i II stopnia na kierunku filologia polska obowiązujących w roku akademickim 2023/2024; z kolei trzecia – ma charakter studium przypadku i poświęcona jest prezentacji nowego programu studiów I stopnia na kierunku filologia polska w UŚ.

Spojrzenie z perspektywy 2024 r. na publikacje i wystąpienia oraz zgłaszane w nich postulaty dotyczące dydaktyki przedmiotów historycznojęzykowych na przestrzeni ostatnich lat, a także szerzej – kształcenia polonistycznego, pozwala zauważyć, w jak zmienionej pod wieloma względami rzeczywistości obecnie żyjemy i w jak odmiennych – od tych sprzed kilku lat – warunkach kształcimy studentki i studentów⁴. Okoliczności te stają się impulsem

¹ Uzasadnienie wyboru dziesięciu uniwersytetów znajduje się w dalszej części artykułu (zob. *Kształcenie historycznojęzykowe dziś*).

² Objaśnienie skrótów nazw uniwersytetów znajduje się po zakończeniu artykułu.

³ Jest to projekt nowego modelu kształcenia w UŚ. Założenia tej koncepcji oraz bliższe informacje na jej temat zamieszczone są na stronie: <https://us.edu.pl/pracownik/sprawy-dydaktyczne/nowa-koncepcja-studiow> (dostęp: czerwiec 2023).

⁴ Warto wymienić choć kilka najistotniejszych czynników zmian: pandemia COVID-19, wojna w Ukrainie, dostęp do innowacyjnej sztucznej inteligencji – botu ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer), reforma szkolnictwa wyższego wprowadzona przez Konstytucję dla nauki (Ustawa z dnia

i zachętą do refleksji nad kształceniem historycznojęzykowym zarówno w perspektywie ciągłości tradycji, jak i w kontekście szans i wyzwań, jakie przynosi współczesność.

W stronę tradycji...

Potrzeba refleksji nad kształceniem historycznojęzykowym na studiach polonistycznych jest stale żywa. Potwierdzeniem tej obserwacji niech będzie przywołanie zaledwie kilku istotnych w tym kontekście publikacji językoznawców z ostatnich dwóch dekad: artykułów zebranych w tomie *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej* pod redakcją Jerzego Bartmińskiego i Małgorzaty Karwatowskiej (2000); artykułu Jadwigi Kowalikowej *Historia języka w perspektywie edukacyjnej* (2011), artykułu Macieja Grochowskiego *Czym jest polonistyka? O relacjach między nauką a dydaktyką, wykształceniem a zawodem* (2013), artykułu Władysława T. Miodunki *O potrzebie innowacji w dydaktyce polonistycznej* (2013), publikacji Piotra Żmigrodzkiego *O najważniejszych zadaniach polskiego językoznawstwa w XXI wieku* (2013), a zwłaszcza *Raportu o stanie nauczania językoznawstwa na filologii polskiej* opracowanego przez zespół ds. kształcenia lingwistyki przy Komitecie Językoznawstwa PAN pod kierunkiem Krystyny Kleszczowej (2014) oraz dyskusji panelowej *Nauczycielskie zadania historyków języka wobec narodowej wspólnoty komunikatywnej dawniej i obecnie* moderowanej przez Stanisława Borawskiego oraz Bernadetę Niesporek-Szamburską podczas I Kongresu Historyków Języka, który odbył się w 2016 r. Katowicach pod hasłem „Językoznawstwo historyczne – w trosce o przyszłość, w poszanowaniu przeszłości”. Zwłaszcza dwie ostatnie z wymienionych pozycji są podstawą dalszych rozważań.

Dekadę temu ukazał się *Raport o stanie nauczania językoznawstwa na filologii polskiej* (Kleszczowa i in., 2014). Stanowi on szczegółową opinię na temat nauczania językoznawstwa na studiach polonistycznych prowadzonych w tzw. systemie bolońskim (3 + 2) w porównaniu z kształceniem w ramach 5-letniego toku studiów sprzed reformy. Autorzy raportu omówili kształcenie w zakresie współczesnego języka polskiego oraz nauczanie o historii języka polskiego. Ze względu na tematykę niniejszego artykułu zwrócono uwagę przede wszystkim na część raportu poświęconą kształceniu historycznojęzykowemu. Zauważono w niej, że „[p]rzedmioty historycznojęzykowe zawsze należały do zajęć trudnych dla studentów i to chyba powoduje, że aby ułatwić studia polonistyczne, coraz mniej godzin przeznaczają się na przedmioty historycznojęzykowe” (Kleszczowa i in., 2014, s. 218). Jako niepokojące autorzy raportu uznali „znaczne ograniczenia godzinowe bloku przedmiotów historycznojęzykowych” (Kleszczowa i in., 2014, s. 218). Przed wprowadzeniem „systemu bolońskiego” blok ten obejmował ok. 200 godzin dydaktycznych. W momencie powstania raportu żaden uniwersytet nie zachował takiego wymiaru godzin (przykładowo: UŚ –

20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Dz. U. z 2018 r. poz. 1668), pierwsza ewaluacja dyscyplin naukowych, wdrożenie nowej dyscypliny naukowej – polonistyki.

165 godzin⁵; UAM – 150 godzin⁶, UŁ – 150 godzin⁷; UZ – 120 godzin⁸; UMCS – 90 godzin⁹, przy czym warto dodać, że dane te dotyczą wyłącznie zajęć obligatoryjnych w programach studiów). Zwrócono uwagę na usunięcie z programów studiów polonistycznych zajęć z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego lub przesunięcie podstawowych treści o tym języku na zajęcia poświęcone gramatyce historycznej. Takie rozwiązanie „marginalizuje, a nawet w ogóle usuwa w cień wiedzę o pierwszym zapisanym języku słowiańskim” (Kleszczowa i in., 2014, s. 219). Kwestie ograniczania zajęć historycznojęzykowych, usuwanie bądź marginalizowanie zajęć z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, realizowanie części zajęć kierunkowych (w systemie studiów 5-letnich) w formie zajęć fakultatywnych (w systemie studiów 3 + 2), duże zróżnicowanie w sposobie przekazywania wiedzy historycznojęzykowej na różnych uniwersytetach to główne obserwacje dotyczące zajęć historycznojęzykowych wynikające z raportu.

Na zakończenie tej części rozważań warto wrócić pamięcią do wspomnianej dyskusji panelowej z 2016 r. i zgłaszanych wówczas postulatów ważnych dla kształcenia historycznojęzykowego. Wzięło w niej udział liczne grono dyskutantów: Magdalena Jurewicz-Nowak, Stanisław Koziara, Jolanta Klimek-Grądzka, Dorota Szagun, Mirosława Wronkowska-Dimitrowa, Helena Synowiec, Waldemar Podkidacz, Irmína Kotlarska oraz Iwona Pałucka-Czerniak. Przebieg dyskusji został utrwalony w tomie będącym pokłosiem tego wydarzenia (Pastuch i Siuciak, red., 2018, s. 653–687). W tomie tym, w sekcji zatytułowanej *Wiedza historycznojęzykowa w kształceniu uniwersyteckim*, opublikowane zostały również wygłoszone wówczas referaty (Maciołek, 2018; Mitrenga, 2018; Oronowicz-Kida i Mysza, 2018), omówienie posteru (Wąsińska, 2018), zaprezentowano także nowy wybór tekstów do historii języka polskiego (Woźniak, 2018). Spośród wielu ważkich obserwacji – w opinii autorki artykułu – te najważniejsze dotyczą treści historycznojęzykowych uznanych za obligatoryjne oraz rekomendacji odnośnie do sposobu kształcenia, uwzględniających specyfikę przedmiotów historycznojęzykowych oraz sylwetkę studenta – jego przygotowanie merytoryczne, możliwości poznawcze oraz zainteresowania.

⁵ Na studiach I stopnia studentki i studenci uczestniczyli w wykładzie z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego (15 godzin), wykładach (15 godzin) i ćwiczeniach (30 godzin) z przedmiotów: *fonetyka historyczna języka polskiego* i *morfologia historyczna języka polskiego* oraz 15 godzin z *języka jako archiwum kulturowego*. Na studiach II stopnia prowadzony był wykład (15 godzin) i ćwiczenia (30 godzin) z *historii języka polskiego* (Kleszczowa i in., 2014, s. 219). Dane zawarte w raporcie uzupełniono o informacje na temat liczby godzin przedmiotów.

⁶ Zajęcia obejmowały moduły: *wiedza o historycznym rozwoju polszczyzny* na studiach I stopnia oraz *wiedza o historycznym rozwoju polszczyzny na tle innych języków słowiańskich* na studiach II stopnia (Kleszczowa i in., 2014, s. 218).

⁷ Kurs historycznojęzykowy składał się z *gramatyki historycznej* na studiach I stopnia (90 godzin) oraz *historii języka* na studiach II stopnia (60 godzin) (Kleszczowa i in., 2014, s. 219).

⁸ Na 120 godzin zajęć historycznojęzykowych składało się: 30 godzin wykładu i 30 godzin ćwiczeń z modułu *historia języka polskiego – dzieje budowy i używania języka narodowego* oraz 30 godzin ćwiczeń z modułu *język jako archiwum kultury* na studiach I stopnia, a także 30 godzin *warsztatów historycznojęzykowych* na studiach II stopnia (Kleszczowa i in., 2014, s. 219).

⁹ Kurs obejmował zajęcia z *gramatyki historycznej* (z elementami scs.) w wymiarze 30 godzin wykładu i 30 godzin konwersatorium na studiach I stopnia oraz zajęcia z *historii języka*, tj. 15 godzin wykładu i 15 godzin konwersatorium na studiach II stopnia (Kleszczowa i in., 2014, s. 219).

W artykule Ewy Oronowicz-Kidy i Agnieszki Myszkii wyraźnie wybrzmiała opinia, że adepci studiów polonistycznych mają mniejszą niż kilka czy kilkanaście lat temu świadomość językową, co jednak nie oznacza, że nie interesują się historią języka (Oronowicz-Kida i Myszkia, 2018, s. 597). Obserwacja ta jest jak najbardziej aktualna również w 2024 r. – studentki i studenci werbalizują oba te stany, niewiedzy i ciekawości, podczas zajęć oraz dają im wyraz m.in. w ankietach oceniających dydaktykę. Niewiedza jest konsekwencją sposobu kształcenia w trakcie wcześniejszych etapów edukacji, kiedy to treści historycznojęzykowe są ograniczone do minimum (np. termin *archaizm*, kwestia zapożyczeń). Należy się również zgodzić ze stwierdzeniem, że „[w]spółczesna młodzież ma bardzo pragmatyczny stosunek do wiedzy w ogóle, dlatego najbardziej interesujące są dla niej te zagadnienia, które stanowią pewnego rodzaju wyzwanie, ciekawostkę, grę językową” (Oronowicz-Kida i Myszkia, 2018, s. 597). Warto dodać do tego szeregu jeszcze inne określenia, które mogłyby poszerzyć zakres odniesień w cytowanym zdaniu, a więc coś, co jest w jakiś sposób bliskie jej doświadczenia (np. znajduje odzwierciedlenie w etnolekcie śląskim – jak obecność samogłosek pochyłonych czy form *robiłtech*, *byłtach*, *robiłbych*); odnosi się do frazeologizmów, skrzydlatych słów, utartych wyrażen znanych we współczesnej polszczyźnie (np. *wyjść za mąż*, *mądrzej głowie dość dwie słowie*, *róbta*, *co chceta*, *innymi słowy*), tłumaczy wyjątki funkcjonujące w polszczyźnie (*tę* czy *tą*) czy wyjaśnia zasady ortograficzne w polszczyźnie, w tym np. genezę *u* i *ó*, *ż* i *rz*, *h* i *ch*. Jak najbardziej wart poparcia jest również postulat Podkidacza, by zagadnienia historycznojęzykowe tworzyły integralną całość z pozostałą wiedzą polonistyczną (Podkidacz, 2018, s. 681), w tym przede wszystkim wiedzą o współczesnym języku polskim, kulturze języka, zróżnicowaniu stylistycznym i regionalnym polszczyzny.

W wypowiedziach kilkorga prelegentów i dyskutantów (m.in. Maciołka, Jurewicz-Nowak i Wronkowskiej-Dimitrowej) wybrzmiała propozycja rozbudzania ciekawości poznawczej studiujących. Warto przypomnieć, że już w 1978 r. Irena Bajerowa apelowała, by dbać o staranne i interesujące prowadzenie ćwiczeń z gramatyki historycznej, a także życzliwą i pogodną atmosferę w czasie zajęć (Bajerowa, 1978, s. 18). Mimo to w 2000 r. Kordian Bakuła na podstawie przeprowadzonych sond dostrzegł, że „zajęcia polonistyczne są raczej rutynowe, raczej szablonowe, podobne jedne do drugich, że nie ma w nich elementu niespodzianki (organizacyjnej, intelektualnej, emocjonalnej), że prowadzący przeważnie nie mają pomysłu na zajęcia [...]” (Bakuła, 2000, s. 280). Słowa Bajerowej i Bakuły są jak najbardziej aktualne także dzisiaj, a realizacja zgłaszanej potrzeby zadbania o jakość kształcenia wręcz stała się koniecznością skutecznego prowadzenia kursów historycznojęzykowych.

Przytoczone opinie potwierdzają intencję, by nie „rezygnować z przekazywania młodym ludziom przynajmniej podstawowej wiedzy o mechanizmach rozwoju języka i najważniejszych zmianach w nich zachodzących” (Oronowicz-Kida i Myszkia, 2018, s. 597). Autorka niniejszego artykułu jest przekonana, że remedium (choć częściowym) na często niechętny stosunek osób rozpoczynających kształcenie historycznojęzykowe nie jest zmniejszanie liczby godzin zajęć z tych przedmiotów, ale dobrze i atrakcyjnie prowadzona dydaktyka, uwzględniająca specyfikę przedmiotu, dostosowana do możliwości studentek i studentów, którzy zazwyczaj nie wynoszą z wcześniejszych etapów edukacji podstaw kształcenia histo-

rycznojęzykowego. Podpowiedzi dotyczące dobrych praktyk w tym zakresie przedstawiono w kolejnej części artykułu.

Kształcenie historycznojęzykowe dziś

Tabela 1 gromadzi informacje o przedmiotach historycznojęzykowych prowadzonych na kierunku filologia polska studiów I i II stopnia realizowanych w roku akademickim 2023/2024 na dziesięciu uniwersytetach w Polsce. Analizą objęto te same uczelnie, które zostały ujęte w raporcie z 2014 r., przy czym warto zaznaczyć, że w raporcie tylko w przypadku czterech z nich (UAM, UŁ, UZ i UMCS) w części poświęconej nauczaniu o historii języka polskiego podane zostały wartości liczbowe na temat godzin poszczególnych zajęć historycznojęzykowych, które pozwolą na porównanie danych pod względem ilościowym na przestrzeni 10 lat¹⁰ (Kleszczowa i in., 2014, s. 218–220). Obok nazwy przedmiotu podano informację o wymiarze godzinowym, formie zajęć (w odniesieniu do ćwiczeń – są to zajęcia ćwiczeniowe, konwersatoryjne i laboratoryjne) oraz poziomie studiów (studia I i/lub II stopnia).

Dane przedstawione w tabeli 1 dotyczą wyłącznie przedmiotów kierunkowych. Należy mieć świadomość, że pełne programy studiów obejmują również zajęcia fakultatywne, profilujące, które uzupełniają wiedzę obligatoryjną przekazywaną na zajęciach kursowych. Wielkości w tej tabeli pokazują minimum realizowanych na wskazanych uczelniach przedmiotów historycznojęzykowych. Uwzględniono zarówno przedmioty gramatyczne historycznojęzykowe, jak i inne, np. zajęcia z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego czy przedmiot *język jako archiwum kulturowe*.

Studentki i studenci w większym stopniu zainteresowani przedmiotami językoznawczymi mogą wzbogacać swoje programy studiów o przedmioty dodatkowe, przykładem takich zajęć jest np. moduł *metodologia badań filologicznych (do wyboru) – językoznawczych – diachronia* obecny w programie studiów polonistycznych na UW. Dane pobrano z programów studiów dostępnych w internecie na stronach uczelni. W przypadku, gdy w danym ośrodku prowadzony jest kierunek filologia sprofilowany pod względem specjalności, wykorzystano dane z programów kierunków: filologia polska skierowanego do przyszłych nauczycieli (UJ, UMK, UMCS) oraz filologia polska dla specjalności literaturoznawczo-językoznawczej (UW).

Zestawienie danych o liczbie godzin zajęć dydaktycznych przewidzianych w programach studiów polonistycznych na zajęcia historycznojęzykowe w roku akademickim 2023/2024 w porównaniu z danymi przedstawionymi w raporcie z 2014 r. na pięciu możliwych do porównania pod tym względem uczelniach (UAM, UŁ, UŚ, UZ i UMCS) pokazuje, że na przestrzeni minionej dekady dwie uczelnie utrzymały taką samą liczbę godzin (UŚ – 165, UZ – 120), na dwóch odnotowano wzrost liczby godzin dydaktycznych historycznojęzykowych (UŁ – wzrost o 46 godzin, UMCS – wzrost o 15 godzin), natomiast jedna uczelnia zredukowała liczbę godzin dydaktycznych w analizowanym zakresie (UAM – zmniejsza o 30 godzin).

¹⁰ W analizie ilościowej wykorzystano również dane dotyczące UŚ, gdyż zostały one uzupełnione przez autorkę.

Tabela 1
Porównanie kierunkowych zajęć historycznojęzykowych na wybranych uczelniach w roku akademickim 2023/2024 na studiach I i II stopnia

Nazwa przedmiotu	UW	UKSW	UMK	UO	UŚ	UJ	UZ	UŁ	UMCS	UAM
Język staro-cerkiewno-słowiński					15 ćw./I 30 ćw./I	30 ćw./I				
Język jako archiwum kulturowe/ kultury					15 ćw./I		30 ćw./I			
Gramatyka historyczna języka pol- skiego (fonetyka/morfologia) / Wiedza o historycznym rozwoju polszczyzny (fonetyka/fleksja/lek- syka) / Fonetyka historyczna języ- ka polskiego / Morfologia histo- ryczna języka polskiego / Rozwój języka polskiego	30 w./I 60 ćw./I	60 ćw./I	60 ćw./I	15 w./I 30 ćw./I	30 w./I 60 ćw./I	60 w./I 90 ćw./I		42 w./I 70 ćw./I	30 w./I 30 ćw./I	90 ćw./I
Historia języka (polskiego) (z ele- mentami dialektologii) (dzieje budowy i używania języka narodowego)	30 w./II 30 ćw./II	30 ćw./II	30 ćw./I	30 ćw./II	15 w./II 30 ćw./II	30 ćw./I	30 w./I 30 ćw./I	28 w./II 28 ćw./II	15 w./II 30 w./II	
Polszczyzna historyczna – labora- torium komparatystyczne										30 ćw./II
Wprowadzenie/wstęp do języko- znawstwa diachronicznego/histo- rycznego	30 w./I 30 ćw./I	30 ćw./I	15 w./I					14 w./I 14 ćw./I		
Warsztaty historycznojęzykowe							30 w./II			
Łącznie	210	120	105	75	165	210	120	196	105	120

Adnotacja: W odniesieniu do formy zajęć: ćw. – ćwiczenia; w. – wykład; w odniesieniu do poziomu studiów: I – studia I stopnia; II – studia II stopnia. Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zaczerpniętych ze źródeł podanych na końcu artykułu.

W większości uczelni realizowany jest podobny schemat kształcenia, choć w zależności od ogólnej liczby godzin przewidzianych w programach studiów nie zawsze w pełnym wymiarze. Kurs zajęć historycznojęzykowych na dwóch uczelniach rozpoczyna się od zajęć z *języka staro-cerkiewno-słowiańskiego* (UŚ, UJ), na czterech – od zajęć wprowadzających do językoznawstwa historycznego (UW, UKSW, UMK i UŁ), w pozostałych ośrodkach (UO, UAM, UZ, UMCS) w programach tego typu zajęć nie ma. Kolejnym blokiem zajęć są wykłady i/lub ćwiczenia z gramatyki historycznej języka polskiego, realizowane pod różnymi nazwami (*gramatyka historyczna języka polskiego* – UW, UKSW, UJ, UMCS), *fonetyka historyczna języka polskiego* i *morfologia historyczna języka polskiego* (UŚ), *wiedza o historycznym rozwoju polszczyzny* (czasem z dodatkowymi określeniami) (UŁ, UMCS, UAM), *rozwój języka polskiego* (UO). Zajęcia historycznogramatyczne jako jedyne obecne są niemal we wszystkich programach studiów polonistycznych (z wyjątkiem UZ). Ostatnim wspólnym dla większości uczelni blokiem zajęć jest *historia języka polskiego* (wszystkich poza UAM). W programach studiów obecne są również zajęcia charakterystyczne dla nielicznych uczelni: *język jako archiwum kulturowe/kultury* (UŚ, UZ) oraz *polszczyzna historyczna – laboratorium komparatystyczne* (UAM).

W porównaniu z raportem z 2014 r. w dalszym ciągu obserwujemy wyraźne zróżnicowanie godzinowe pomiędzy programami studiów polonistycznych w objętych analizą uczelniach – zdecydowanie najwięcej godzin realizowanych jest na UW i UJ (210 godzin łącznie na studiach I i II stopnia), natomiast najmniej na UO (75 godzin na studiach I i II stopnia) – oraz odmienne sposoby przekazywania wiedzy o przeszłości polszczyzny. Można zatem zauważyć, że po redukcji godzin, która dokonana się po wprowadzeniu „systemu bolońskiego”, nie zostały wprowadzone dalsze radykalne zmiany w programach zajęć historycznojęzykowych.

Na przestrzeni ostatnich lat w dydaktyce przedmiotów historycznojęzykowych nie dokonała się znacząca zmiana ilościowa w programach studiów polonistycznych I czy II stopnia w zakresie liczby godzin zajęć przeznaczonych na kształcenie historycznojęzykowe. Nie oznacza to jednak, że od ostatniego raportu nic się nie zmieniło w sposobie kształcenia studentów. Wręcz przeciwnie – dokonała się zmiana jakościowa, która jest bezpośrednim następstwem pandemii COVID-19, intensywnego rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz wdrażania na szeroką skalę metod e-learningu. Za sprawą przymusowego lockdownu w latach 2020–2021 i przejścia uczelni z kształcenia stacjonarnego na nauczanie zdalne dydaktycy akademicy wdrożyli metody nauczania na odległość – początkowo w sposób intuicyjny, bez szkoleń i doświadczenia, z czasem – po miesiącach pracy, doksztalcenia się w zakresie możliwości zastosowania narzędzi cyfrowych w dydaktyce, wykorzystywania elementów e-learningu w dydaktyce oraz poznawania dobrych praktyk w tym zakresie – coraz bardziej umiejętnie i efektywnie. Warto zasygnalizować to zagadnienie jako temat ważny i wymagający pogłębionej refleksji.

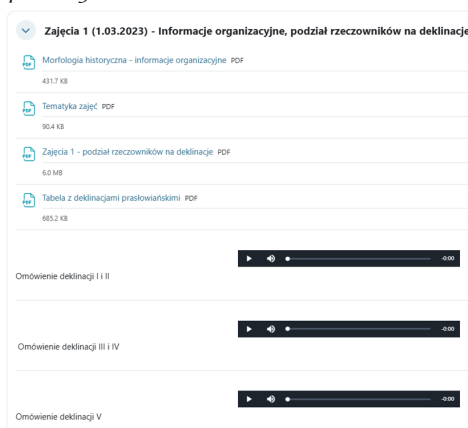
Literatura dotycząca e-learningu w obszarze szkolnictwa wyższego jest bogata (np. Krajewska, 2020; Madej i in., 2016; Pokrzycka i Niedziółka, 2024; Tadeusiewicz, red., 2021; Turula, 2018). Uogólniając, autorzy wymienionych publikacji pokazują, że e-learning jest potrzebny w kształceniu akademickim, wskazują na potencjał takiej formy uczenia, przedstawiają plusy i minusy zdalnej edukacji, pomagają wdrożyć konkretne rozwiązania, prezentują dobre praktyki w tym zakresie, unaocniając jednocześnie fakt, że od pracy zdalnej i e-learningu nie ma już ucieczki.

Autorce artykułu nie są znane publikacje dotyczące e-learningu stricte w odniesieniu do akademickiego kształcenia historycznojęzykowego ani badania, które potwierdzałyby skuteczność kształcenia historycznojęzykowego z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi cyfrowych, niemniej jednak na podstawie własnych doświadczeń dydaktycznych oraz doświadczeń innych prowadzących zajęcia historycznojęzykowe w UŚ może podzielić się pomysłami, w jaki sposób można wzbogacać tradycyjne formy kształcenia stacjonarnego o materiały interaktywne (zadania bądź quizy służące samokształceniu lub samosprawdzaniu wiedzy) czy wprowadzanie elementów grywalizacji. Nie chodzi o postulowanie zastąpienia tradycyjnego kształcenia opartego na rzeczywistym kontakcie studenta z nauczycielem (w relacji „mistrz – uczeń”), ale wykorzystanie możliwości cyfrowych w celu wzbogacenia tradycyjnego kursu o dodatkowe formy czy metody pracy.

Jednym z możliwych rozwiązań łączenia tradycyjnej dydaktyki z elementami e-learningu (niezależnie od tematyki przedmiotu historycznojęzykowego) jest prowadzenie kursów na platformie Moodle¹¹ równoległe do kursu realizowanego stacjonarnie. Platforma Moodle daje możliwość tworzenia pewnego rodzaju dziennika, w którym deponuje się materiały z kolejnych zajęć, uzupełniając je o dodatkowe nagrania z objaśnieniem trudniejszych zagadnień, zadania służące samokształceniu lub samosprawdzaniu wiedzy i umiejętności nabywanych podczas zajęć. Student pomiędzy zajęciami stacjonarnymi ma możliwość, by zapoznać się z materiałami, przeanalizować dodatkowe przykłady, sprawdzić swoją wiedzę, upewniając się, czy dane zagadnienie zostało przez niego przyswojone. Kolejnymi walorami Moodle są np. tablica ogłoszeń, czat i forum, które umożliwiają kontakt prowadzącego ze studentami. Użycie wtyczki BigBlueButton¹² pozwala na prowadzenie spotkań online z wykorzystaniem interaktywnej tablicy. Przykładowe rozwiązania zastosowane w ramach kursu z morfologii historycznej języka polskiego obrazują rysunki 1–3:

Rysunek 1

Przykładowe materiały dydaktyczne udostępnione studentom na pierwszych zajęciach z modułu morfologia historyczna języka polskiego

Źródło: Archiwum autorki. Zrzut ekranu z platformy Moodle.

¹¹ Krótką charakterystykę tego narzędzia zawiera książka Anny Turuli (2018, s. 82–86). Szerzej o Moodle zob. Brzóska, 2016.

¹² Narzędzia do telekonferencji, w tym BigBlueButton, omawia Grzegorz Bazior (2021, s. 316–319).

Barbara Mitrenga

Rysunek 2*Przykładowe interaktywne zadanie samosprawdzające się*

Źródło: Archiwum autorki. Zrzut ekranu z platformy Moodle.

Rysunek 3*Przykładowe zadanie samosprawdzające się jednokrotnego wyboru*

Źródło: Archiwum autorki. Zrzut ekranu z platformy Moodle.

Platforma Moodle umożliwia gromadzenie i prezentowanie materiałów w przejrzysty sposób z wyodrębnieniem kolejnych tematów realizowanych podczas kursu. Przygotowane dla studiujących zadania mogą mieć zróżnicowaną formę, m.in. pytania typu: prawda/fałsz, pytania jedno- lub wielokrotnego wyboru, zadania na uzupełnienie, zadania na dopasowanie. Co ważne, prowadzący otrzymuje wyniki jednostkowe i zbiorcze. Ma możliwość zobaczenia, które przykłady okazały się szczególnie trudne, by na zajęciach jeszcze raz je objaśnić.

Inną propozycją wykorzystania narzędzi cyfrowych w dydaktyce przedmiotów historycznojęzykowych jest pomysł zrealizowany na zajęciach z fonetyki historycznej języka polskiego przez Joannę Przyklenk¹³, która stworzyła rodzaj zabawy dydaktycznej będącej

¹³ Joanna Przyklenk w latach 2009–2013 była opiekunką naukową Sekcji Historycznojęzykowej Studenckiego Koła Naukowego Językoznawców Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Efektem pracy

formą powtórzenia i ugruntowania wiedzy z całego kursu. Gra o charakterze escape roomu została zaprojektowana przez nią na platformie GENIAL.LY¹⁴. Wprowadzeniem do gry jest informacja, że jej uczestnik zgubił się w nocy w górskim lesie, nagle dostrzegł maleńki domek, otrzymuje zaproszenie, by do niego wejść i rozejrzeć się wokół. Czekają tam na niego zagadki, których rozwiązanie jest potrzebne, aby się uratować. Następnie uczestnik przechodzi do różnych pomieszczeń (kuchni, salonu, biblioteczki), w każdym otrzymuje kolejne zadanie do wykonania. Prawidłowe wykonanie zadania umożliwia przejście do kolejnego pomieszczenia. Na każdej interaktywnej planszy są dwa zadania do kliknięcia i wykonania, dotyczące procesów fonetycznych, m.in. przegłosu lechickiego i polskiego, metatezy, sonantów, w tym także odejmowania od siebie i dodawania do siebie dat zachodzenia wskazanych w zadaniu procesów fonetycznych. Poniżej zaprezentowano dwa przykładowe zadania wykorzystane w grze (uczestnik zaznacza wskazane w poleceniach elementy wizualne na stronie, np. książkę, krzesło, żółty kwiatek, a następnie wykonuje polecenia):

(1) Po kliknięciu w książkę otwiera się ćwiczenie z Wordwall¹⁵ z zakresu metatezy i sonantów. Zadanie polega na odróżnieniu formy z metatezą od form z realizacją sonantów. Po kliknięciu w krzesło pojawia się zadanie: Zrekonstruuj wyraz *dziesięć*, a następnie od 10 odejmij liczbę równą liczbie otrzymanych głosek w rekonstrukcji. Wynik odejmowania zapamiętaj!

(2) Po kliknięciu w żółty kwiatek, otwiera się zadanie w Quizizz¹⁶ dotyczące jerów. Zadanie ma formę testu wielokrotnego wyboru. Po prawidłowym wykonaniu zadania uczestnik otrzymuje komunikat: „Brawo! Teraz pomyśl, ile dawnych procesów fonetycznych kryje się w związku: ŻÓŁTY KWIATEK? Liczbę zapamiętaj! Bądź czujna/czujny, gdy znów żółty kwiat ujrysz...”.

Jeszcze inną propozycją wykorzystania narzędzi cyfrowych w dydaktyce przedmiotów historycznojęzykowych jest – jak przekonuje Kinga Wąsińska – użycie systemu Chronofleks na zajęciach poświęconych dawnej fleksji (Wąsińska, 2020). Jak ocenia badaczka: „Chronofleks stanowi narzędzie, które może ułatwić studentowi zdobywanie wiedzy, a także wzmocnić jego motywację do samodzielnej nauki” (Wąsińska, 2020, s. 158). Pokazuje, w jaki sposób dane wygenerowane z systemu Chronofleks wizualizują czasowe zróżnicowanie w użyciu końcówek fleksyjnych narzędnika i miejscownika liczby pojedynczej przymiotników rodzaju męskiego i nijakiego (tzw. regułę Kopczyńskiego), pozwalają porównać frekwencję rywalizujących z sobą końcówek dopełniacza lp. rzeczowników męskożywotnych i niemęskożywotnych (-a lub -u) czy rozwój końcówki fleksyjnej 1. os. lm. czasowników trybu oznajmującego (np. *pomieszcim*, *ważym* v. *uprzedzamy*, *pytamy*) (Wąsińska, 2020, s. 159–164). Artykuł ma charakter przewodnika, w którym autorka podpowiada czytelnikowi, w jaki sposób można korzystać z systemu Chronofleks. Swój wywód obrazuje wy-

Sekcji były cykliczne konferencje naukowe, których pokłosie stanowią tomy *Bogactwa polszczyzny w świetle jej historii*, m.in. Przyklenk i Rejter, red., 2012; Przyklenk, red., 2014; Przyklenk i Wilczek, red., 2016.

¹⁴ Bezpłatna platforma do tworzenia interaktywnych materiałów dostępna jest na stronie: <https://www.genial.ly/>

¹⁵ Aplikacja Wordwall, dostępna na stronie: <https://wordwall.net/>, umożliwia tworzenie ćwiczeń interaktywnych.

¹⁶ Opis narzędzia Quizizz zob. Turula, 2018, s. 91–93.

kresami wygenerowanymi z systemu. W zakończeniu artykułu konkluduje: „Uczymy nowe pokolenie, spróbujmy zatem uczyć je w nowy sposób” (Wąsińska, 2020, s. 165), co stanowi zachętę i inspirację do wykorzystania Chronofleksu, ale także innych cyfrowych narzędzi, w dydaktyce przedmiotów historycznojęzykowych.

Przedstawione propozycje wzbogacania tradycyjnych kursów z przedmiotów historycznojęzykowych wymagają umiejętności posługiwania się narzędziami cyfrowymi, a ich przygotowanie wiąże się z nakładem pracy po stronie dydaktyków, jednakże możliwość wielokrotnego wykorzystania raz przygotowanych materiałów cyfrowych, a także ich modyfikowania i dostosowywania do poziomu i potrzeb studentek i studentów różnych grup, powoduje, że są one warte wdrażania i upowszechniania w dydaktyce akademickiej.

Ku przyszłości – w trosce o jakość kształcenia historycznojęzykowego

W UŚ w latach 2020–2023 trwały intensywne prace nad wdrożeniem NKS na studiach I stopnia. Wprowadzenie reformy poprzedziły szeroko zakrojone prace obejmujące m.in. badania ankietowe nauczycieli akademickich, studentów, uczniów oraz nauczycieli szkół ponadpodstawowych, a także przedstawicieli otoczenia społeczno-gospodarczego; przeprowadzenie diagnozy interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych; spotkania JM Rektora z pracownikami wydziałów czy konsultacje i szkolenia dla pracowników. Na większości z 86 oferowanych na UŚ kierunków studiów reforma wprowadzona została od roku akademickiego 2023/2024. Prace nad wdrożeniem reformy na filologii polskiej trwały jeszcze rok dłużej, a nowy program studiów I stopnia zaczął obowiązywać od roku akademickiego 2024/2025.

W dalszej części artykułu pominięto szczegółowe rozważania na temat ogólnych zasad reformy, skupiono się na modyfikacjach dotyczących kształcenia historycznojęzykowego. Konieczne jest doprecyzowanie, że zmiany w programie studiów wynikały zarówno z wdrożenia NKS, jak i jej dostosowania do specyfiki kierunku w zakresie prowadzonych trzech specjalności, będących ważną i wyróżniającą kierunek składową programu studiów (w koncepcji NKS nie było kształcenia specjalnościowego). Na filologii polskiej zachowano dotychczasowe trzy specjalności: nauczycielską, literaturoznawstwo oraz edytorstwo i redakcję tekstu, z założeniem, że kształcenie kierunkowe jest wspólne dla każdej z nich.

Zgodnie z NKS zasadniczą część programu studiów stanowi kształcenie kierunkowe, obejmujące polonistyczne moduły literaturoznawcze i językoznawcze odzwierciedlające specyfikę filologii polskiej (łącznie 1755 z 2130 godzin). W dużo mniejszym natomiast stopniu, niż w koncepcji NKS, program ten składa się z modułów realizowanych na poziomie ogólnouniwersyteckim (tzw. modułów wspierających kształcenie kierunkowe), co w praktyce oznacza, że studentki i studenci filologii polskiej skorzystają – w zależności od wybranej specjalności – z 90 lub 60 godzin zajęć tego typu (zgodnie z założeniem NKS moduły wspierające kształcenie kierunkowe obejmowały 240 godzin).

Prace nad zreformowaniem zajęć historycznojęzykowych zostały zapoczątkowane spotkaniami dyrekcji kierunku filologia polska z ekspertami – przedstawicielami Rady Naukowej Instytutu Językoznawstwa (w 1. półroczu 2023 r.) oraz pracami zespołu językoznawców pod kierunkiem Aleksandry Janowskiej i Katarzyny Wyrwas ze współudziałem autorki

(w 2. półroczu 2023 r. i 1. półroczu 2024 r.). W trakcie spotkań przedyskutowano i ustalono przyszły kształt wszystkich przedmiotów językoznawczych – skupiono się na sprecyzowaniu treści merytorycznych realizowanych w ramach poszczególnych modułów; sekwencyjności zajęć; przypisaniu modułom kierunkowych efektów uczenia; modyfikacji nazw modułów, uzgodnieniu formy zajęć i liczby godzin. W ten sposób na nowo gruntownie przemyślano ofertę dydaktyczną w zakresie modułów językoznawczych, eliminując powtarzające się treści oraz wprowadzając tematy dotąd nieobecne w kształceniu akademickim.

W zakresie dydaktyki przedmiotów historycznojęzykowych zmiany w programie objęły: (a) przemodelowanie pod względem zawartości merytorycznej zajęć historycznojęzykowych z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, fonetyki historycznej języka polskiego oraz morfologii historycznej języka polskiego, w czego efekcie w programie studiów znalazły się moduły: *słowiańskie źródła języka polskiego* (15 godzin ćwiczeń w 2. semestrze studiów), *wiedza o historycznym rozwoju języka polskiego I* (15 godzin wykładu oraz 30 godzin ćwiczeń w 3. semestrze studiów) oraz *wiedza o historycznym rozwoju języka polskiego II* (15 godzin wykładu oraz 30 godzin ćwiczeń w 4. semestrze studiów), a także (b) rezygnację z modułu *język jako archiwum kulturowe* realizowanego dotychczas w 4. semestrze studiów. Obowiązkowa liczba godzin zajęć dydaktycznych historycznojęzykowych na studiach I stopnia obejmuje łącznie 105 godzin, w tym 30 godzin wykładów oraz 75 godzin ćwiczeń.

Z przedstawionego zestawienia wynika, że pierwszym modułem historycznojęzykowym, wprowadzonym w 2. semestrze studiów, są zajęcia *słowiańskie źródła języka polskiego* w wymiarze 15 godzin ćwiczeń. Językoznawcy opracowujący ten moduł pod kierunkiem Artura Rejtera wyrazili przekonanie o potrzebie wprowadzenia studentek i studentów nie tyle w zagadnienia związane z gramatyką najstarszego języka Słowian (co było priorytetem w dotychczasowym kształceniu w ramach zajęć z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego), ile zapoznanie ich z wybranymi zagadnieniami dotyczącymi dziejów języków słowiańskich, kluczowymi wiadomościami na temat tła kulturowo-społecznego Słowiańszczyzny oraz gramatyki najstarszego literackiego języka Słowian. W czasie kursu studentki i studenci zdobywają umiejętność rozpoznawania jedynie wybranych cech języka prastłowiańskiego i staro-cerkiewno-słowiańskiego w kontekście właściwości systemowych polszczyzny oraz uczą się odczytywać teksty zapisane cyrylicą na przykładzie języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. Znajomość słowiańskich źródeł języka polskiego ma wprowadzić studentki i studentów w problematykę historii języka polskiego.

Na drugim roku studiów zaplanowany został dwusemestralny kurs wiedzy o historycznym rozwoju polszczyzny w wymiarze 15 godzin wykładu i 30 godzin ćwiczeń w 3. i 4. semestrze studiów, który zastąpił prowadzone od wielu lat zajęcia z fonetyki historycznej języka polskiego i morfologii historycznej języka polskiego. Szczegółowy opis nowego przedmiotu został wypracowany w trakcie prac zespołu językoznawczego pod kierunkiem Mirosławy Siuciak. Nowością będzie przesunięcie akcentów z analiz i rekonstrukcji procesów fonetycznych na przedstawienie istotnych zjawisk w dziejach języka polskiego, mających wpływ na jego obecny kształt (jego warstwę ortograficzną oraz fonetyczno-morfologiczną). W centrum uwagi znajdzie się okres historycznej polszczyzny, od jej początków (X w.) do ustabilizowania się obecnej normy ortograficznej (XX w.), z uwzględnieniem w niezbędnym zakresie odwołań do dziedzictwa prastłowiańskiego. Jak czytamy w opisie modułu: „Kurs jest pomyślany jako kompleksowy przegląd najważniejszych etapów

rozwojowych języka polskiego w wymiarze fonetyczno-ortograficznym, z wyraźnym sprofilowaniem na interpretację zjawisk współczesnych”¹⁷. Natomiast celem kursu w 4. semestrze jest objaśnienie problemów fleksyjnych na podstawie opisu najważniejszych zjawisk zaistniałych w jej rozwoju. Szczegółowe informacje na temat kursu zawiera opis modułu¹⁸.

W porównaniu z dotychczasowym programem studiów liczba godzin przeznaczonych na kształcenie historycznojęzykowe została zredukowana o 15 godzin ćwiczeń, przy czym nowy program filologii polskiej daje studentkom i studentom możliwość wyboru zajęć o tematyce historycznojęzykowej z puli zajęć obieralnych. Takie rozwiązanie jest w programie śląskiej polonistyki nowością, która ma służyć z jednej strony indywidualizacji kształcenia, z drugiej – umożliwić w większym zakresie niż dotąd realizowanie zajęć autorskich, przygotowanych przez pracowników z uwzględnieniem aktualnie prowadzonych przez nich badań naukowych. Autorzy wspomnianego raportu już w 2014 r. ocenili pozytywnie możliwość prowadzenia przez nauczycieli akademickich zajęć fakultatywnych treściowo związanych z własną pracą naukową lub/i z zainteresowaniami studentów, uznając, że „to pozytywna strona systemu dwustopniowego, który stwarza takie możliwości” (Kleszczowa i in., 2014, s. 219–220).

Konwersatoria językoznawcze zostały zaplanowane w wymiarze 15 godzin (w semestrach od 2. do 4.) oraz 30 godzin (w semestrze 5.). W każdym semestrze studiujący wybierają konwersatorium spośród kilku propozycji. W założeniu twórców zreformowanego programu kształcenia mają one wzbogacać, poszerzać lub pogłębiać zakres językoznawczych przedmiotów kierunkowych. Tematyka konwersatoriów ma być zróżnicowana, co umożliwi studentkom i studentom rozwijanie zainteresowań językoznawczych, poszerzy wiedzę i wykształci kompetencje językowe przydatne poloniście oraz być może okaże się inspiracją do podjęcia szczegółowych badań w ramach językoznawczego seminarium licencjackiego.

Ponadto – w porównaniu z dotychczasowym programem studiów polonistycznych – wprowadzono wybrane treści historycznojęzykowe w ramach modułów z leksykografii oraz regionalnego zróżnicowania polszczyzny. W wypadku pierwszego z wymienionych modułów zwiększono liczbę godzin ćwiczeniowych z 15 do 30 (w nowym programie moduł ma nazwę: *leksykografia i narzędzia cyfrowe w językoznawstwie*), co umożliwi wzbogacenie dotychczasowych treści dydaktycznych, m.in. prezentację wybranego korpusu dawnej polszczyzny oraz podkreślenie roli słownika jako tekstu kultury i świadectwa czasów¹⁹. Drugi ze wspomnianych modułów po reformie programowej wrócił do siatki kierunkowych zajęć polonistycznych po ponad 10 latach, zastępując ówczesne ćwiczenia z dialektologii. Jako moduł o nazwie *regionalne zróżnicowanie polszczyzny* realizowany jest w wymiarze 15 godzin ćwiczeń. W propozycji przygotowanej przez Aleksandrę Niewiarę i skonsultowanej

¹⁷ Opis modułu dostępny na stronie: <https://informator.us.edu.pl/programmes/list/all/FP/W1-S1FP19.2024/> (dostęp: czerwiec 2024).

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Na potrzebę wprowadzenia do programu studiów I lub II stopnia przedmiotu zaznajamiającego studentów filologii polskiej z korpusami komputerowymi, słownikami elektronicznymi, bibliotekami cyfrowymi itp. wskazał Żmigrodzki (2013, s. 21). Postulat ten wybrzmiał również m.in. podczas seminarium *Narzędzia cyfrowe w dydaktyce akademickiej* – <https://youtu.be/pA8v1y71xC4> (dostęp: 28.10.2024). Opis modułu *leksykografia i narzędzia cyfrowe w językoznawstwie* opracował zespół językoznawczy pod kierunkiem Magdaleny Pastuch.

przez zespół językoznawczy znalazła się problematyka historycznych i współczesnych relacji między odmianami regionalnymi polszczyzny a językiem ogólnym, a także zagadnienie historii dialektologii polskiej (autorzy, atlasy, zbiory tekstów). W czasie kursu studentki i studenci zapoznają się z tekstami gwarowymi (w postaci dawnych zapisów, nagrań z festiwali folklorystycznych oraz ich współczesnych wariantów realizowanych m.in. w nurcie tzw. muzyki korzeni).

Oprócz dbałości o przygotowanie jak najlepszej oferty zajęć historycznojęzykowych ważnym punktem toczącej się dyskusji były kwestie związane z formą prowadzenia zajęć. Utrzymano dotychczasową formę wykładów 15-godzinnych oraz ćwiczeń 15- i 30-godzinnych. Warto odnotować, że w dyskusji nad nowym programem kształcenia polonistycznego nie podjęto w szerszym zakresie rozważań na temat aplikacji typu ChatGPT, czyli udostępnionego w listopadzie 2022 r. algorytmu sztucznej inteligencji, który samodzielnie generuje teksty na zadane przez użytkownika czatu pytania. Dla pracowników i studentów UŚ obowiązujące są opublikowane w 2023 r. rekomendacje przygotowane przez zespół ekspertów z Cyber Science²⁰, w których zwraca się uwagę m.in. na otwartość naukową i dydaktyczną na nowoczesne narzędzia informatyczne, z jednoczesnym krytycznym podejściem do wiedzy pozyskanej z generatorów treści. Uwrażliwienie studentek i studentów na zagadnienie etycznego wykorzystania botu ChatGPT w kształceniu polonistycznym, w tym historycznojęzykowym, będzie możliwe w ramach nowego modułu propedeutycznego o nazwie *warsztat polonisty* zaplanowanego w 1. semestrze studiów. Przed dydaktyką akademicką stoi ważne zadanie, by w sposób etyczny zaimplementować możliwości, jakie stwarza ChatGPT. Obecnie jest jeszcze za wcześnie, by w pełni zdiagnozować wpływ sztucznej inteligencji na dydaktykę: zarówno szanse, jakie stwarza, jak i zagrożenia, jakie niesie. W kontekście rozważań na temat narzędzi informatycznych wykorzystywanych w dydaktyce akademickiej szczególnie ważny i aktualny jest głos Pałuckiej-Czerniak postulujący potrzebę ciągłego samokształcenia historyków języka²¹. Czas pokaże, jak ChatGPT wpłynie na dydaktykę przedmiotów historycznojęzykowych. Jest to z pewnością jedno z zagadnień, do których warto będzie nawiązać podczas następnego Kongresu Historyków Języka.

Zakończenie

Kształcenie historycznojęzykowe zajmuje w programach studiów polonistycznych trwałe i ważne miejsce, o czym historyków języka nie trzeba przekonywać. Zasygnalizowane w artykule zagadnienia i poruszone wątki wyraźnie pokazują, że dyskusja na temat polonistycznego kształcenia historycznojęzykowego w dydaktyce akademickiej jest wieloaspektowa i niezwykle potrzebna.

²⁰ Rekomendacje, zaktualizowane w maju 2023 r., są dostępne na stronie: <https://us.edu.pl/rekomendacje-ekspertow-cyber-science-w-zwiazku-z-wykorzystaniem-algorytmow-ai/> (dostęp: czerwiec 2023).

²¹ W 2016 r. podczas Kongresu Historyków Języka głos ten został wypowiedziany w innym, szerszym, kontekście, niezwiązanym z kształceniem w zakresie technik informacyjno-komunikacyjnych w dydaktyce szkoły wyższej (Pałucka-Czerniak, 2018).

Przeprowadzona analiza porównawcza programów studiów polonistycznych na die-
sięciu uczelniach w roku akademickim 2023/2024 pokazała, że liczba godzin zajęć histo-
rycznojęzykowych utrzymuje się na podobnym poziomie, co w 2014 r., choć są różnice
w liczbie i zakresie prowadzonych przedmiotów. Istnieją duże rozbieżności w liczbie godzin
realizowanych na różnych uczelniach. Z doświadczeń autorki artykułu wynika, że studentki
i studenci rozpoczynający kształcenie historycznojęzykowe są często pełni obaw, ponieważ
materiał jest dla nich nowy i trudny. Z pewnością pomocna w procesie kształcenia może
być zmiana w sposobie przekazywania treści przez prowadzącego oraz przyswajania nowych
treści przez studentki i studentów polegająca na umiejętnym łączeniu tradycyjnych metod
nauczania z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych. Stanowi to szansę nie tylko na realizację
postulatu Bajerowej, aby prowadzić zajęcia w sposób ciekawy, ale również jest realną po-
mocą dydaktyczną dla studiujących. Dzięki temu w przystępny i atrakcyjny sposób mogą
oni zdobyć, ugruntować, poszerzyć czy sprawdzić swoją wiedzę. Jest też pewnym znakiem
czasu, wszak obecne pokolenie studentek i studentów to osoby urodzone po roku 2000,
które nie znają rzeczywistości bez stałego dostępu do internetu i dla nich korzystanie z róż-
nego typu aplikacji czy narzędzi cyfrowych jest codziennym rzeczywistym doświadczeniem.
W artykule podjęto ten wątek i zaprezentowano wybrane propozycje wykorzystania metod
e-learningu i narzędzia Chronofleks w dydaktyce przedmiotów historycznojęzykowych.

Warto podkreślić, że przeprowadzone w opracowaniu analizy oparte zostały na wyselek-
cjonowanym materiale (wybranych publikacjach na temat zagadnień związanych z kształ-
ceniem historycznojęzykowym z ostatnich blisko 25 lat; zestawieniu wybranych die-
sięciu programów studiów I i II stopnia na kierunku filologia polska; analizie zreformowanego
programu studiów I stopnia na kierunku filologia polska wdrożonego w roku akademickim
2024/2025 na UŚ), dlatego niniejsze opracowanie nie prezentuje pełnego obrazu kształ-
cenia historycznojęzykowego w polskich szkołach wyższych. Autorka artykułu ma również
świadomość, że niemożliwe było podjęcie i zgłębienie wszystkich ważnych dla dydaktyki
przedmiotów historycznojęzykowych zagadnień, dlatego niektóre zasygnalizowane w arty-
kule kwestie będą wymagały w przyszłości pogłębionej refleksji i przedyskutowania ich
w gronie historyków języka. Tym samym słowa przywołane w motcie artykułu nie tylko
nie straciły niczego ze swej aktualności, ale zachęcają także, by rozważania te były stale
podejmowane przez historyków języka, a ich wyniki być może także zweryfikowane pod-
czas kolejnych Kongresów Historyków Języka.

Źródła

- Karta Kierunku & Informator ECTS. Filologia polska.* <https://informator.us.edu.pl//programmes/list/all/FP/W1-S1FP19.2024/> (dostęp: czerwiec 2024).
- Narzędzia cyfrowe w dydaktyce akademickiej.* <https://youtu.be/pA8v1y71xC4> (dostęp: 28.10.2024).
- Rekomendacje ekspertów Cyber Science w związku z wykorzystaniem algorytmów AI.* <https://us.edu.pl/rekomendacje-ekspertow-cyber-science-w-zwiazku-z-wykorzystaniem-algorytmow-ai/> (dostęp: czerwiec 2023).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.* Dz. U. z 2018 r. poz. 1668. <https://eli.gov.pl/eli/DU/2018/1668/ogl> (dostęp: czerwiec 2023).
- Wordwall, <https://wordwall.net/> (dostęp: czerwiec 2023).

NKS – Nowa Koncepcja Studiów

<https://us.edu.pl/pracownik/sprawy-dydaktyczne/nowa-koncepcja-studiow>

UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

<https://syllabus.amu.edu.pl/pl/19/3/2/7/118#nav-tab-65>

<https://syllabus.amu.edu.pl/pl/19/3/3/7/118#nav-tab-62>

UJ – Uniwersytet Jagielloński

https://bip.uj.edu.pl/documents/1384597/153682421/127_23_UJ.WPI_FPN_1_S.pdf

https://bip.uj.edu.pl/documents/1384597/153682421/128_23_UJ.WPI_FPN_2_S.pdf

UKSW – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

https://bip.uksw.edu.pl/sites/default/files/zal_do_u_119_2023_0.pdf

https://bip.uksw.edu.pl/sites/default/files/zal_do_u_102_2022.pdf

UŁ – Uniwersytet Łódzki

<https://www.polonistyka.uni.lodz.pl/strefa-studenta/filologia-polska/programy-studiow>

UMCS – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

<https://phavi.umcs.pl/at/attachments/2022/0913/104552-fil-polska-1-st-sp-nauczycielska-od-2022-23.pdf>

<https://phavi.umcs.pl/at/attachments/2022/0913/104939-fil-polska-2-st-sp-nauczycielska-od-2022-23.pdf>

UMK – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

<https://www.human.umk.pl/panel/wp-content/uploads/RD30052023polska-s1-nauczycielska-plan-studiow-20232024.pdf>

<https://www.human.umk.pl/panel/wp-content/uploads/filologia-polska-s2-specjalnosc-nauczycielska-plan-studiow-20212022.pdf>

UO – Uniwersytet Opolski

<https://uniopole.bip.gov.pl/programy-studiow/wykaz-programow-studiow-oferowanych-w-u-o-w-roku-akademickim-2023-24.html>

UŚ – Uniwersytet Śląski w Katowicach

<https://informator.us.edu.pl/programmes/list/all/FP/>

UW – Uniwersytet Warszawski

http://www.polon.uw.edu.pl/documents/9763960/10738549/S1-FP_LJ_od.2019.2020_wersja.uproszczona.v2.pdf

http://www.polon.uw.edu.pl/documents/9763960/10738549/S2-FP_od.2019.2020_wersja_uproszczona.pdf

UZ – Uniwersytet Zielonogórski

<https://ksztalcenie.uz.zgora.pl/ksztalcenie/plany-i-programy-studiow/wydzial-humanistyczny>

Literatura

- Bakuła, K. (2000). Co wiemy o polonistycznej dydaktyce uniwersyteckiej? Rzut oka na warsztat dydaktyczny nauczyciela akademickiego. W: J. Bartmiński, M. Karwatowska (red.), *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej* (s. 261–281). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bajerowa, I. (1978). O nauczaniu gramatyki historycznej i historii języka polskiego. W: I. Bajerowa (red.), *Nauczanie przedmiotów historycznojęzykowych i dialektologii na filologii polskiej w szkołach wyższych* (s. 11–19). Uniwersytet Śląski.
- Bartmiński, J., Karwatowska, M. (red.). (2000). *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bazior, G. (2021). Analiza porównawcza popularnych narzędzi do telekonferencji. W: R. Tadeusiewicz (red.), *E-learning na uczelniach. Koncepcje, organizacja, wdrażanie* (s. 299–327). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Borawski, S., Niesporek-Szamburska, B. (2018). Dyskusja panelowa. Nauczycielskie zadania historyków języka wobec narodowej wspólnoty komunikatywnej dawniej i obecnie. W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 653–656). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Brzóska, P. (2016). *Moodle dla nauczycieli i trenerów. Zaplanuj, stwórz i rozwijaj platformę e-learningową*, wyd. 2. Wydawnictwo Helion.
- Grochowski, M. (2013). Czym jest polonistyka? O relacjach między nauką a dydaktyką, wykształceniem a zawodem. W: A. Dziadek, K. Kłosiński, F. Mazurkiewicz (red.), *Przyszłość polonistyki. Koncepcje – rewizje – przemiany* (s. 387–394). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Jurewicz-Nowak, M. (2018). Głos pierwszy... Nauczycielskie powinności historyka języka względem wspólnoty narodowej. W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 657–659). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kleszczowa, K., Danielewiczowa, M., Pajdzińska, A., Walczak, B., Koziara, S. (2014). Raport o stanie nauczania językoznawstwa na filologii polskiej. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 70, 211–221. https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/23192/1/Kleszczowa_Raport_o_stanie_nauczania.pdf
- Kowalikowa, J. (2011). Historia języka w perspektywie edukacyjnej. W: B. Dunaj, M. Rak (red.), *Badania historycznojęzykowe. Stan, metodologia, perspektywy* (s. 19–29). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Krajewska, A. (2020). *Teoretyczne badawcze i praktyczne podstawy dydaktyki akademickiej we współczesnej szkole wyższej*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Maciołek, M. (2018). W trosce o skuteczne nauczanie gramatyki historycznej języka polskiego. W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 559–573). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Madej, M., Faron, A., Maciejewski, W. (2016). *E-learning w dydaktyce szkoły wyższej. Założenia, doświadczenia, rekomendacje*. Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu.
- Miodunka, W. T. (2013). O potrzebie innowacji w dydaktyce polonistycznej. W: A. Dziadek, K. Kłosiński, F. Mazurkiewicz (red.), *Przyszłość polonistyki. Koncepcje – rewizje – przemiany* (s. 405–415). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Mitrenga, B. (2018). O relacji mistrz – uczeń w kształceniu historycznojęzykowym. W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 574–588). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- Oronowicz-Kida, E., Mysza, A. (2018). „Na tropach przeszłości języka” – czy gramatyka historyczna może być interesująca dla podejmujących studia polonistyczne? W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 589–598). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Pałucka-Czeriak, I. (2018). Głos dziewiąty... Samokształcenie w pracy historyka języka polskiego. W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 685–687). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Pastuch, M., Siuciak, M. (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.). (2018). *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Podkidacz, W. (2018). Głos siódmy... Historia języka polskiego w szkole. Refleksji praktyka. W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 678–681). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Pokrzycka, L., Niedziółka, P. (2024). *Dobre praktyki w e-learningu. E-learning akademicki i korporacyjny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Przyklenk, J. (red.). (2014). *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii* (t. 5). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Przyklenk, J., Wilczek, W. (red.). (2016). *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii* (t. 6). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Rejter, A., Przyklenk, J. (red.). (2012). *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii* (t. 4). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Tadeusiewicz, R. (red.). (2021). *E-learning na uczelniach. Koncepcje, organizacja, wdrażanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Turula, A. (2018). *@-learning akademicki. Perspektywa humanistyczna*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Wąsińska, K. (2018). Język jako archiwum kulturowe – konteksty śląskiej dydaktyki polonistycznej (na przykładzie „Dworzanina polskiego” Łukasza Górnickiego). W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 599–604). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wąsińska, K. (2020). Cyfrowe narzędzia w dydaktyce akademickiej. Badania diachroniczne polskiej fleksji z użyciem systemu Chronofleks. *Forum Lingwistyczne*, 7(7), 151–167. <https://doi.org/10.31261/FL.2020.07.12>
- Woźniak, E. (2018). Nowy wybór tekstów do historii języka w dydaktyce uniwersyteckiej. W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 605–612). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wronkowska-Dimitrowa, M. (2018). Głos piąty... Rola nauczycieli polonistów w rozwijaniu zainteresowań historycznojęzykowych uczniów, w ich wychowaniu ku łączeniu przeszłości z teraźniejszością – także w języku ojczystym. W: M. Pastuch, M. Siuciak (współpr. K. Wąsińska i W. Wilczek) (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy* (s. 669–672). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Żmigrodzki, P. (2013). O najważniejszych zadaniach polskiego językoznawstwa w XXI wieku. *Polonica*, 33, 15–23. <https://polonica.ijp.pan.pl/index.php/polonica/article/view/651>